

tribuna

LIST SLOVENSКИH ŠTUDENTOV

LETO XIV.

Ljubljana,

25. XI. 1964

ŠTEVILKA 27

EDVARD KOČBEK

FRAGMENTI

Iz dnevninskih zapiskov od 3. maja
do 2. decembra 1943

12. maj

Nedaleč od gozdne ceste, ki drži pod nami proti Toplemu vrhu, so tesarji postavili večjo gozdno barako. V njej so se te dni zbrali vojaški funkcionarji iz vseh enot k posvetu, ki je deloma vojaškega, deloma pa političnega značaja. Nismo jih hoteli motiti. Ko pa so zvedeli za našo željo, da bi jih radi videli, so nas povabili medse.

»Nekam hitro se civiliziramo,« je miral Rus, ko smo pešali proti cilju. Prvi vtis je bil dober. Na svoje veselje veselje sem spoznal dosti novih obrazov in ugotovil, da je selekcioniranje partizanskih poveljnikov postalo naraven in zdrav proces. Hrabri, preudarni, bistri, zanesljivi in priljubljeni fantje se že vzdigujejo iz preprostih vojakov v zmožne vojaške voditelje. Vrsta veselih, sproščenih in prijetnih komandantov je že zamenjala prejšnje, nekam preveč detektivske in vojske spretnjake. Kar je starih znancev med njimi, so vsi nekam oglati in v zadregi, medtem ko so novi poveljniki dobri, živi, spodbudni, predvsem pa odprti. Težje je s političnimi komisarji, ti se še vedno rekrutirajo iz mladih intelektualcev, ki razvijajo preveč togo politično vzgojo, kakor so jo pač spoznali iz hitrega in strastnega študija.

Maček nas je na kratko pozdravil, Vidmar pa je v skupnem imenu povedal nekaj besed, ki naj bi ustvarile stik med nami. Poslušali smo že znana vojaška poročila, problematike pred nami niso načeli, pač pa smo se v odmoru osebno pogovorili z udeleženci.

Eden izmed njih mi je rekel, da bi mogel povedati marsikaj zanimivega o razmerju partizana do obrambe in napada. Zase je dejal, da je dobil več izkušenj in pobude v obrambi kakor v napadu. Pri tem ni mislil na moralno, temveč na splošno psihično doživljanje. Rekel je, da je človeško vrednost doživel predvsem v umiku in v obrambi, najbrž zato, ker je takrat prišel bliže samemu sebi, kajti človeške kvalitete nastajajo predvsem v premagovanju ovir. Po njegovem partizanskega junastva ne predstavlja slep naskok, v katerem je mnogo napačnega tveganja in nepremišljeno organizirane sile, temveč tista obrambna kretanja, ki je smotno organizirana in v kateri sodeluje ves človek, kadar defenzivno dejanje izvede zanosno in hkrati koristno. Majhen narod bi po njegovem moral imeti čisto svojo vojaško vzgojo. Obvezno vojaško dolžnost si bomo morali Slovenci p vojni urediti docela po svoje.

Vse, kar se dogaja v slovenskem osvobodilnem boju preveč samovoljnega in skoraj ekshibicionističnega, vse, kar prestopa zemljepisni in zgodovinski okvir, vse, kar preveč napenja našo biološko in moralno zmogljivost, vse, kar strelja preko stvarnih ciljev, se že unaša in usmerja v strugo; vse to se že samo od sebe ureja in popravlja: to je moje veselo spoznanje današnjega dneva. Iz vse duše sem si zaželel, da nikoli več ne bi trčil na površnega in človeško neizoblikovanega voditelja, kajti poveljnik pomeni za partizanstvo neprimerno več od ne vem kako močnih oseb v Izvršnem odboru. Ko sem gledal postavne, lepe in prijetne fante v urejenih uniformah, ko sem ugotavljal njihov zanos in prizadevnost in spoznal njihov čarobni vpliv na neposredno dejavnost, me je obšlo domotožje po nečem podobnem. Izvršniki smo proti svoji volji zašli v položaj ljudi, ki je njih odgovornost le načelno velika, praktično pa se zaradi političnega procesa v Osvobodilni fronti in zaradi prevladujočega vojaškega značaja osvobodilne akcije vedno bolj manjša. Rad bi bil nekaj drugega, kakor sem, z menoj se je zgodila neka pomota, nikoli nisem bil vajen posrednega stika z ljudmi, neposrednosti sem se navadil že doma na vasi, razvijal sem jo po dijaških organizacijah, živel sem jo kot profesor, kot urednik in kot nenehni vnemirjevalec javnega življenja, zdaj pa živim v začaranem krogu sredi tihega gozda in ne morem nič stopiti red človeka niti storiti osebnega dejanja.

Nadaljevanje na 5. strani

France Anžel, November, lesorez 1962

Univerzitetni odbor ZŠ   Univerzitetni komite ZKS   Uredništvo Tribune

ČESTITAJO OB DNEVU REPUBLIKE

EDVARD KOCBEK

FRAGMENTI

Nadaljevanje s 1. strani

Sam sebi se zdim ujet, negiben, abstrakten, nesrečen. Ker pa vem, da razvoja ne morem zaustaviti, sem vsem mladim odgovornim ljudem na tihem zaželel, da bi bolj razvili čut za veličino kakor za učinek.

22. junij

Zvečer smo obhajali obletnico Hitlerjevega napada na Rusijo. Če se spomnim lanske proslave pred okrašenim intendanturo v Novem bregu, mi je bila letošnja mnogo bolj domača in prisrčna. Lanska je bila nekam izjavna, strateška in napporna, letošnja pa nam je prišla iz občutja, sprožila je čustva vzajemnosti in ta so nam privrela iz mirnejših in tehtnejših nagibov. Gigantsko vrvenje vojske, ki je nastalo na nelzmernih ukrajinskih ravninah, je v nas prebudilo tolstojska čustva, neuničljivost ruske sile na je zgrabila v temeljih. Ideja domovinske vojske se je razgorela tako slovesno, da je zadnje čase okrepila tudi naše osvobodilno gibanje, to spoznavamo iz terenskih poročil. Vidmar je podal pregled svetovnega položaja pred napadom na Sovjetsko zvezo in po njem. Kidrič je povezal pomen boja sovjetskih narodov za novi red z bojem Slovencev za življenjsko svobodo. Jaz pa sem poudaril misel, da je bramba domovine zadobila pri Rusih in pri Slovencih in pri vseh osvobodjuočih se ljudstvih pomembno funkcijo, ker tesneje zblizu naravo in zgodovino, narod in družbo, hkrati pa na nov način povezuje subjektivne in objektivne prvine v človeku.

Po kratki slovesnosti v okrašenih shodnici se je v njej razvilo razpoloženje in nas sprostilo. Po dolgem času smo imeli nekaj mokrega na mizi, namočena grla so prepevala dolgo v noč. Ko smo se razšli, se mi ni dalo leči, trije ali štirje smo obždeli pred domačo barako in zakurili čisto majhen ogenj. Sedeli smo ob njem in nismo nič govorili, le netili smo ga. In ko smo tako stražarili sebi v čast in slavo, smo proti jutru zaslišali dva zvoka, v kuhinjski kotanji so naenkrat zapeli agitpropovci, zadržano in komaj slišno, v daljavi pa so zaregljale strojnice in zapokale puške, toda le za hip. Vedeli smo, da Serčerjeva brigada razstreljuje železniško progo. Poslušali smo s posebno gignostjo, sam sebe sem začutil v zadržani pesmi in v streljih.

3. julij

Snoči je Kidrič predaval o vlogi slovenskega razumnika v naši dosegani zgodovini. Predavanje nam je zelo ugajalo, odprlo je nove pogoje in prebudilo tudi mene, ki sem imel nekakšen koreferat. Za novejšo dobo je Kidrič postavil trditev, da je bilo v njej slovensko razumništvo nemočno zato, ker v narodu ni bilo naprednih nosilcev družbenega razvoja, ki bi se moglo nanje nasloniti, češ da je majhen narod odvisen predvsem od netenja mestjanskih idej človeštva. Prav to trditev sem sprejel kot ključno spoznanje in ga hotel osvetliti z nekaterimi svojimi dognanji. Dejal sem, da Slovenci svojega prizadevanja po napredku, ki smo ga civilizacijsko kmalu in pridno doživeli, prav zato nismo mogli družbeno podložiti in politično do kraja razviti, ker so naši snovni temelji ostajali drobnjakarski in nemočni, ker niso dosegli skladja med snujočim se slovenskim kapitalizmom in med slovensko meščansko kulturo. Niti si nismo mogli ustvariti svojega kapitalističnega gospodarstva niti se slovenska kultura ni mogla nasloniti na snovne pozicije slovenskega meščanstva. Zato je bila kultura pri nas vedno nekaj nesnovnega, eteričnega, romantičnega, univerzalnega. V velike gospodarske procese je segal vedno tuji kapital, kar pa se je snovalo samostojnega slovenskega gospodarstva, je bilo od posebnosti slovenske trgovske in obrtniške proizvodnje, ki nikoli ni imela pravih egoističnih in profitarjskih nagibov; pove, kar je pri nastajanju gospodarskega, je bilo presenetljiv spoj lokalne iniciative, osebne pridnosti, strankarskih teženj in narodno-obrambnih kretenj. Živeli smo iz mnogih,

toda slabotnih humanističnih nagibov, bodisi da so prihajali iz nazorov ali iz odpora proti tujcu, nikoli pa nismo zaživeli iz enotne in zanosne življenjske razlage in mestjanske podobe. Marksizem socialdemokracije je bil zgolj teorija, krščanska socialna ideja Janeza Evangelista Kreka pa zgolj praksa. Zato je razumništvo ostajalo v svojih nazorskih mejah, glede skupnih narodnih ciljev pa je izpovedovalo univerzalne in neizdelane izdeje. Kultura je bila žal vedno bolj sublimacija kakor krona stvarnega ustvarjanja. Premoč idej in svetovnih nazorov je bila pri nas prav zato tolikšna, ker smo imeli stvarne temelje premalo razvite in preslabo diferencirane, da bi se mogel razumnik odločiti scela in jasno, v nobeno smer se ni mogel stvarno usmeriti in se življenjsko zavzeti. Ena izmed tragik bele garde je v tem, da še vedno brani univerzalne ideje pred stvarno in nujno preobrazbo in da se zavezuje za preživelo tradicijo.

6. julij

Ko sem davi segel v torbo, kjer nosim svoje zvezke, da bi vzel dnevnik in začel nove zapiske, me je spreletela negotovost. Zazdelo se mi je, da je moje zapisovalno opravilo postalo preveč vsakdanje in površno, omejeno na ozek krog življenja in ljudi, da je zato neobgledeno in drobnjakarsko. Zbal sem se, da ne zajemam vanj niti iz resničnosti, ki mi je dosegljiva, in da v njej ne odkrivam vseh prvin, ki jo sestavljajo. Okrog mene živijo zanimivi ljudje, premalo vem o njih, čeprav so mi dragi in na neki način že domaći. Moral bi se jim, bolj približati, tovarišijo bi moral odkriti tudi v njihovih skritih vzmeteh. Najbolj pa sem se vznemiril nad tem, da dnevnik ne predstavlja integrala naše resničnosti in da ni dokumentarno pričevanje. Zaslutil sem preveč osebnega zaznavanja življenja, zgolj zgoščevanja notranjih protislovij, kakor da mi dnevnik postaja spretna oblika pomirjanja in pozabljenja. Moj dnevnik in zvišana vest, moj angel opominjevalec. Sleherni zapisnik bi moral odkrivati pravo vrednost mojih dejanj in neusmiljeno bi moral izpeljati logiko misli, ki jih sprožajo dejanja. Ne vem, zakaj se mi zdaj vse to zdi prisiljeno in hlastno. Podoba je, da dnevnik razvija napor, ki presega moje sile in svetoskrunsko sega v usodo.

Začel sem listati po njem in se ustavljati ob posameznih datumih. Z odporom sem prebiral zapiske iz lanske jeseni, segel še bolj nazaj in vrgel pogled še k zadnjim. Nezadovoljnost se mi je začela tajati, čim več zapiskov sem prebral, tem lažje mi je postalo pri srcu. Obraz se mi je razvedril, pomiril sem se. Vnovič sem vedel, da ne smem nehati zapisovati in da ne morem in ne smem drugače zastaviti svojega pisanja. O objektivni veličnosti teh dni bodo čez leta govorili mnogi vredni in nevredni ljudje, subjektivne resnice pa post discriminirane rerum ne bo mogel nihče več rešiti. Prav je, da se pri tem zavem svoje prave zmogljivosti. S svojimi revnimi dnevnikom ne bom mogel nikoli zajeti vse partizanske resničnosti pa tudi izrazite popolnosti ne bom mogel doseči v tisti meri, ki si jo želi umetnik v meni. Neogibno izbiram in podlegam relativnosti dogajanja: kar mi je danes veliko, mi bo jutri majhno, in kar mi je danes neznan, bo jutri pomembno. Kljub temu ne smem več popustiti, moram nadaljevati.

Doslej sem sedel za mizo v baraki, zdaj sem se vzdignil in se preselil za mizico pred njo, kjer je svetleje in nenadoma me je presvetlila misel: vedno bolj spoznavam moč besede, ki jo porajajo dejanja. Nova misel nas določa za nova dejanja in nas pripravlja za novo zavezo, ki ji ne moremo vnaprej videti posledice. Ziva beseda vzemirja življenje, draži ga in kroti hkrati. Dnevnik je izraz mojega dejavnega jaza, mojega ravnotežja med zanosom in preudarnostjo, moje napetosti med snovjo in duhom, oplajanja med zgodovino in osebno resnico, skladja med bolečino in veseljem bližine med demonijo in blaženostjo, nerazdružljivega spoja krivde in vedno nove čistosti. Od teh dnevniških zapiskov dalje vem, kaj je geseda.

2. september

Danes si delam zapiske šele zvečer, ko je v taborišču vse pospalo. Sedim sam ob sveči v plenumaški baraki in poslušam mogočno zvenenje tišine. Cutim, kako se počlovečujem, kako razmikam svoje meje in se izvijam iz ozkih razgledov izkušnje. S svojimi zapiski iz dneva v dan ugotavljam, kako se strastno uresničujem: od dela se vračam vase in iz svoje notranjosti odhajam na novo delo. To delo mi vedno bolj odgrinja pomen

mojega osebnega in za vse čase enkratnega, izvirnega in neponovljivega življenja. Njegove okoliščine me opominjajo, da sem v svojih zadnjih odločitvah sam, da nisim svojo resnico v sebi in da jo je mogoče razodeti le v samorodnem bivanju. Resnično bivam le takrat, kadar se nanašam na samega sebe in na svojo usodo, kadar navdihneno premagujem ovire in zanosno krvavim pod njimi, kadar utelešam neskončnost v končnosti. Resnični človek ni samo objektivni jaz, temveč izvirni subjekt. V sredo življenja se moram metati brez pohujšljive pomoči idej in načrtov, brez varnega potnika, tvegati moram moralna dejanja, ki jih ne določajo zgolj koristi, kajti koristnostno razpoloženje se okoli mene vedno bolj širi in nehoti omejuje stvariteljski zanos posameznika. Človek se nedvomno giblje v smeri k zunanjemu svetu, v smeri k prihodnosti in sočloveku, vendar razvoja ne pospešuje tako, da bi se vdajal pritisku družbe in popuščal lenobnosti in brezumnosti, temveč tako, da si vedno znova dela silo z osebnimi odločitvami, z ureditvijo skrajnih položajev, po tesnobi, ki je natančnejši usmerjevalec k resnici kot racionalna razvidnost. Toda podoba je, da se v takšnem položaju ne spopadam z Marxom, ki si morale ni mogel zamisliti zunaj človekovega ravnanja, temveč z zakrinkanim hegljanskim duhom, ki ima življenje zgolj za zaporednost zakonitih dogodkov, človeka pa le za sestavino določene vrste

V ožjem krogu smo spregovorili o Nemčiji in ugotovili, da hitlerizem posebno mladini drobi moralno zavest s svojo vitalistično ideologijo, češ da zdrav in silen človek ni podvržen običajnemu moralnemu zakoniku, je manj pa, kadar postane del oblastniškega zbora, češ da je nekdo moralen že s tem, da je član stranke, ki je v posesti prave resnice. Strašno mora biti manjšini v takem izprijenem okolju, ko se mora podrežati totalitarni večini. »To se are.« je dejal Džama hudo mušno, stežje je takrat, ko se moraš pokoravati totalitarni manjšini

17. september

V imenu Plenuma sem napisal pozdrav primorskim Slovincem in preklinjal ob štirih letakih, ki sem jih moral izgotoviti za tehniko.

Več dan poslušamo topovsko streljanje proti Kočevju in drugod po Dolenjski. Slišimo le redne in nenehne eksplozije in si jih ne vemo razložiti. Sprejemamo

jih ravnodušno, pravzaprav že prezirljivo, docela drugače kakor lani. Ne čutimo le večje varnosti namesto lanske negotovosti, temveč še nekaj drugega, zrelo čustvo, kakor da se je že nekaj dopolnilo. In ko sem med hojo to ugotovil, se mi je korak kar ustavil: po enem letu sem znova spremenjen človek! Prevzela me je utrujena suverenost, oglasilo se je čustvo darežljivosti in odvečnosti, ki se vanj tako rado vtihotapi nekaj rahlo žalostnega.

Legel sem na ležišče in vedel, da sem človek z nerazumljivim domotožjem. Nasmehnil sem se, kakor da sem se prebudil v življenje, kjer sem neranjiv. Primitivne nihilistične sreče ne poznam več. Nesrečo imam za tragiko in sproč. Odrpelo se mi je vesoljno skladje: bombardiranje nemških letal, streljanje naših topov, šumenje vetra, napeta energija slovenskih ljudi in harmonika od bližnje stražarnice so se mi spojili v enotno podobo. V migetanju zrelega jesenskega sonca so se mi začela kazati spremenljajoča se znamenja. Podobe so me začele dražiti. V hipu se mi je borna baraka, v kateri sem ležal, spremenila v bogat prostor človeškega bivanja. Povrnili sem se vase, v svojo polnost in vztrepetal v posebnem ritmu. Naglo sem se dvignil, sicer bi me bil zalil geizir neznanega zanosu. Vzel sem pisalo in napisal pesem. In šele takrat sem prišel do sape.

Ustvarjanje je bistveno suverena dejavnost. Sleherne umetnostno izražanje gro za tem, da v ustvarjajočem človeku ni vse tisto, kar ni v skladu z njegovim

vrhovnimi hipi. S svojim zanosnim izražanjem si ustvarjalec poišče prav tisto, kar nasprotuje njegovi globoki življenjski odvisnosti in njegovemu temeljnemu tujstvu v svetu. Umetniško ustvarjanje je torej nenehno premagovanje suženjstva, kakor koli ga razujemo, ker proša svobodoljubne energije človeštosti.

Pripis k odlomkom iz Listine

Ob šestdesetletnici pesnika, pisatelja, esejista, prevajalca in navsezadnje tudi bivšega političnega delavca Edvarda Kocbeka (roj. 27. septembra 1904 v sv. Juriju ob Ščavnici) ni izšlo v naših časnikih niti vrste. Tudi njegova zadnja knjiga, zaključno poglavje doslej le v fragmentih objavljenega (Sodobnost, Perspektive) partizanskega dnevnika »Listine«, nadaljevanja »Tovarišijek«, »Slovensko poslanstvo« (Mohorjeva družba, Celje 1964), je ostala v javnosti popolnoma neopažena, čeprav predstavlja najbrž edinstven literarni dokument o slovenskem deležu na drugem zasedanju AVNOJ v Jajcu 1943. leta in ki mu tudi obsežna dokumentarna likovna oprema Božidarja Jakca daje še posebno — ne le vnanjo dokumentarno — težo.

»Slovensko poslanstvo« zahteva obsežnejše in tehtnejše analize, kakor jo je mogoče nakazati v pričujočem, zgolj priložnostnem spremnem zapisu k odlomkom iz Listine, ki jih objavljamo ob letošnjem 29. novembru. Nudi nam neposredno soočenje z revolucijo in njenimi neposrednimi ustvarjalci, soočenje, ki bi ga mogli in morali zgraditi na našem zdajšnjem, intinimnem in človeškem, zgodovinskem in celotnem razmerju do tistega revolucionarnega časa. Odrtrgati bi nas moglo od zgolj vnanjega podožiljanja revolucije in narodnoosvobodilnega boja, saj pomeni kot direktni zapis tako objektivni dokument kot subjektivni diagram celotnega (in se samo bojevniskega, političnega, akcijskega itn.) angažmaja v njej. Če nas — ko revolucije nismo mogli doživeti neposredno in skoz sebe — objektivna dejstva navdušujejo, nas pa subjektivna občutja — čvest stiske, navdušenja, idejna, intimna in moralna tehtanja — osupljajo in spravljajo v zadrego, ko jih tako malo poznamo, in kar ne zmoremo določiti njihove prave teže in izmer

ti njihovih človeških, prisma dimenzij. Tako doživljamo revolucionarni čas le po njegovi vnanji tehtnosti in veličini, skozi pozitivna dejstva pa podatke, njegov notranji človeški zanos pa ostaja kot neka skrivnostna, skorajda mitična usedlina, saj je dobra literatura iz NOB od tega tudi dokaj redko posejana. Pristno revolucionarno jedro pa je vendarle v tem notranjem človeškem zanosu, ki je izraz žive zgodovinske in stvariteljske polnosti.

Kocbekov partizanski dnevnik, Listina morebiti še bolj kot Tovarišija, zajema iz samega prvega vira tega revolucionarnega stvariteljstva. Pisati bi bilo treba o njegovih poetskih filozofskih komponentah, presojati avtorjevo bistrovidnost v odnosu posameznih, na videz drobnih doživetij kompleksnega toka dogodkov, tehtati njegovo živo bojevnisko in pesniško avtentičnost v živcu same zgodovine — skratka, pisanje o Listini in posebej o »Slovenskem poslanstvu« bi moralo biti ponovno določanje našega razmerja do revolucionarnih dni, katerih dediči smo, celovita konfrontacija z velikim obdobjem slovenske zgodovine. To bi bilo veliko delo in slej ko prej ga bo treba opraviti. Kocbekova literarna teža in njegov intimni delež pri tisti zgodovinski preobrazbi, njegovo prizadeto iskanje prave zgodovinske podobe slovenstva in njegovih perspektiv, prizadevanje in iz njegove celotne človeške usode nujno poskušanje dialektizirati njegovo krščansko občutje sveta, njegovo preseganje v živa dialektična razmerja (eden njegovih največjih in ne le osebnih problemov), ki zahteva ves čas čiste in dosledne odnose, novo etiko in novo moralo, nov humanizem — je v dnevniških zapisih še posebej neposredno, zelo očitno in živo.

Iz obsežnega materiala Listine (preko 350 še neobjavljenih tipkanih strani) objavljamo tu slabih sedem strani — fragment torej, ki ne more biti zaokrožen. Predstavi pa lahko Kocbekov umetniški in dokumentarni odnos do žive zgodovinske snovi, pomeni naj — poleg prispevka k letošnjemu 29. novembru — neposredno intonacijo v odprto in kritično razmišljanje o »Slovenskem poslanstvu«, ki ga bomo objavili v eni naslednjih števil in ki bo hkrati — kakor rečeno — hotelo biti tudi naše intinimo razmišljanje o tej naši polpretekli zgodovini sami.

Andrej Inkret